

СИМБОЛИКА НЕБЕСКИХ ТЕЛА У НАРОДНИМ ПЕСМАМА ЛЕСКОВАЧКОГ КРАЈА ИЗ ЗБИРКИ СЕРГИЈА ДИМИТРИЈЕВИЋА

ДРАГАН РАДОВИЋ

Лесковачки културни центар, Булевар Ослобођења 101, 16000 Лесковац

Резиме. На примеру лирских песама из збирки Сергија Димитријевића указује се на симболику небеских тела употребљених у функцији песничких знакова и стилских фигура, а све у контексту народне традиције и словернске митологије, која је оставила трагове на српски језички фолклор.

Угледни историчар Мирољуб Васић, говорећи о књизи Николе Цветковића „Живети пуним животом“ посвећеној Сергију Димитријевићу (Народни музеј, Лесковац, 1998), између осталог наглашава „да је поље интересовања С. Димитријевића (...) веома широко. Он изучава пре свега историју – економску, привредну, средњевековну, савремену, али бави се и социологијом, географијом, нумизматиком, библиографијом, етнографијом, филателијом, сакупљањем разгледница, народних умотворина, вицева...“¹

У богатом опусу полихистора Серигја Димитријевића (1912-1987) своје место имају неколике збирке народних умотворина објављене или као посебне публикације („Црнотравске и лесковачке народне песме ослободилачког рата и револуције, *Научно дело*, Београд, 1967), као и прилози у оквиру Димитријевићевих монографских публикација колажног карактера („Грађа за проучавање Лесковца и околине“), или као прилози (и сепарат) у Лесковачком зборнику (бројеви 27, 28 и 29 за 1977, 78 и 79. годину).

Прикупљен и систематизован материјал у збиркама С. Димитријевића из области народне књижевности може се мерити са материјалом осведочених сакупљача народних умотворина какви су били Миодраг Васиљевић, Драгутин Ђорђевић, Владимир Р. Ђорђевић, Владимир К. Петровић, Момчило Златановић, Љубинко Раденковић и др.

---

¹ Лесковачки зборник, 38, 1998, 428 стр.

За нашу тему посебно су занимљиве народне песме објављене у три узастопне свеске *Лесковачког зборника*. „Прву свеску је у потпуности уредио сам Сергије Димитријевић. Другу свеску 'Народних песама лесковачког краја' Сергије Димитријевић је с великом љубављу и пажњом припремао за штампу. Изненадна смрт омела га је да у свему заврши овај посао.² “Трећа свеска 'Народних песама Лесковачког краја' Сергија Димитријевића припремљена је у основи као и две претходне“, забележила је Н(ада) Димитријевић, која је приредила трећу збирку. Она примећује „да постоји могућност да се у његовој оставштини нађу још неки делови који су у моменту припремања (...) били недоступни“.³

Сакупљачким радом Сергије Димитријевић је почео да се бави 1922. године као ученик гимназије. Ову делатност наставио је и касније, док је различитим поводима обилазио села са шире околине Лесковца. То је чинио и за време двомесечног боравка у Вучју у лето 1934. године.

И касније, приликом сваког доласка у Лесковац, сакупљао је ову врсту фолклорног материјала. У периоду од 1946. до 1952. обухватио је песме из црнотравског краја и Пусте Реке.

Прикупљени материјал је 1952. године организовао и том приликом добио око 2000 песама и варијанти. Једна група тих песама објављена је у горе поменутој књизи 1967. године. Поред неколико стотина песама које је сам прикупио, у Збирке је унео тридесетак песама које је сакупио учитељ Станиша Николић; шеснаест песам уступио му је професор Брана Митровић, а шест Миодраг Поповић. Нажалост, изостављени су резултати изучавања везани за појављивње појединих песама и мотива.

Колекционарска страст Сергија Димитријевића није се сводила само на пуку припуљачку делатност. Он се, следећи инстинкт истраживача, занимао и за димензију више – за креативан, научно заснован приступ. За Сергија Димитријевића, научника, истраживача и старинара, *новина* је била *spiritus movens*, подстрек и смисао, повод и разлог, мотив и резултат. Упутне су и драгоцене Димитријевићеве студије о српском средњовековном новцу где се види да је „разуђеним аналитичким методама, (...) познавањем економске и социополитичке историје, као и археологије и других научних дисциплина – нумизматичку науку подигао на амвон самосталне научне дисциплине...“⁴ У том смислу Бјелетић истиче Димитријевићеву заслугу за област уметности новчарства.

Сергије Димитријевић **тумачи** (подвукао Д. Р.) орнаменту на старом српском кованом новцу, подцртавајући начин на који се одступало „од кодекса српско-византијске уметности представљања владара“. Динар „цара Душана приказује владара како седи са обема ногама на једну страну, тј. на

² *Народне песме лесковачког краја*, свеска прва, Народни музеј, Лесковац, 1987, стр. 56.

³ *Народне песме лесковачког краја*, свеска трећа, Народни музеј, Лесковац, 1989, стр. 3.

⁴ Добросав Бјелетић, *Лесковачки зборник*, 1998, 444. стр.

женски начин“.⁵ Овим цитатом желимо да истакнемо луцидност нашег аутора и његову спремност да у корпус својих истраживачких поступака укључи и естетски моменат.

Да би се на прави начин истакли антрополошки и митолошки елементи присутни у оставштини С. Димитријевића из области етнографије и фолклористике, мора се имати на уму пажња коју је посвећивао изражајним елементима народне поезије. Сергије Димитријевић је био свестан семантике, поетике и симболике архетипског, присутног у колективној свести народних уметника. Његова потреба за сакупљањем уметнина има за основу и жељу за сазнањем и откривањем, али настојање да се приближи естетском објекту.

Усредсређени на промишљање о симболици небесних тела у народним песмама лесковачког краја, суочили смо се са вербалним ознакама за тек неколико небеских тела, ознакама употребљаваним углавном у функцији песничких фигура. Да бисмо тумачили значење песничких слика, потребно је, најпре, да се упознамо са митолошким, религиозним и симболичким значењем небеских тела употребљаваних у народној уметности речи.

У народној свести, у симболичко-поетском смислу, присутне су следећа небеска тела: **Сунце**, **Месец**, **Земља**, **звезде** и, као посебна категорија, издваја се **небо**. Од звезда певач издваја звезду Даницу (Зорњачу, Вечерњачу).

У уводу књиге „Српска митологија у веровањима, обичајима и ритуалу“ професор Сретен Петровић наводи неколико аутора који налазе да речи Словен, односно Србин потичу од речи Сунце. „Индијски израз *Suria*, који значи сунце (...) коренспондира са терминима *Sura*, *Surab*, *Surbi*, *Serbi* и *Srbi*. Према истраживањима Боба и Војзела израз *Svar* на санскриту означава светло или небески свод. Тек би се таквим објашњењем Прокопијев израз „*Srogi*“ могао заменити термином „*Sorabi*“ како би добио адекватно значење. Према томе, израз *Srbi* управо значи поштовање светла и сунца“.⁶ Исти аутор у уводу књиге „Митологија Срба“ указује на две концепције првобитне словенске митологије: старију, према којој је реч о *соларној митологији* и млађу, *лунарну* или *хтонску*. Овај други концепт заступају, између осталих, и Мирче Елијаде и Веселин Чајкановић. „Као аргумент за ову тврдњу они узимају чињеницу да је *сунце* у словенским језицима *средњег рода*, док је *месец мушког рода*“.⁷

Српски пантеон организиран је тако да се пружа по вертикали, на релацијама горе – доле и везан је за четири небеска знака: небо наткрива земљу, а на њему су сунце, месец и звезде. Реч која у свим индоевропским језицима означава Бога има латински корен *deiwos* – *небо*.

⁵ Миле Пенков, *Лесковачки зборник*, 1998, 431. стр.

⁶ Сретен Петровић, *Српска митологија у веровањима, обичајима и ритуалу*, Народна књига, Алфа, Београд, 2004, стр. 19.

⁷ Сретен Петровић, *Митологија Срба*, Просвета, Ниш, 1997, стр. 9.

Најзначајнија словенска божанства, која се у различитим језицима различито зову, за основу имају дихотомију светло – тамно, бело – црно, топло – хладно. Ако бисмо само набројали словенске богове и дали им основне атрибуте, видели бисмо како се симболика небеских тела уцртала у словенски пантеон. Рецимо, Триглав (који је основа светог тројства) има три главе. Једну чини Свeрог, небески бог створитељ, бог отац, отац сунца и огња; уз њега стоји Свeрожић као син, као младо сунце, као Божић. Друга глава триглава је Перун, бог син. Трећа глава је Световид – бог неба и света, бог сунца и гледаности.

Дажбог је бог света, сунца, родоначелник људи. Трајан (пандан Триглава) одговара ноћном и зимском сунцу, што је плод християнизације врховног словенског бога који добија хтонске одлике. Уосталом, примећено је да су пагански богови сребрни (лунарни), а хришћански златни (соларни). Овде треба додати да су сви богови сунца богови ватре и рата. Ваља поменути и бога Коледо – остарело сунце које умире на Бадњи дан да би се родило на Божић. Божић (Свeрожић) се лети претвара у Купало – летње сунце. Кажимо још да од словенских богова Белбог персонификује небо.

Овај летимичан поглед на словенска соларна божанства чије је обитавалиште на небу, има за циљ да укаже на митолошку позадину која се мора имати на уму приликом конотирања симбола небеских тела употребљаваних у народној поезији.

Пре него што се детаљније позабавимо нашом темом, дозволите да укажемо на још неколико успутних одређења небеских тела каква се налазе у митолошким речницима.

У „Енциклопедијском речнику“⁸ сунце се одређује као „небеско светлило“ које је извор живота, светлости и топлоте. У фолклору се назива сјајним, светлим, добрим, чистим. Појављује се и као разумно и савршено биће. Симбол сунца може бити поток, злато, ватра, соко, коњ, јелка, људско око... У „Српском митолошком речнику“⁹ указује се на чињеницу да се сунце јавља као живо биће које се рађа и смирује, има своје функције и своје потребе. Месец му је брат или сестра, а звезде (Даница) сестре. Као симбол, јавља се као коло, јабука, птица, петао, коњ, изузетно во или представља лице са златном косом. Сачувана је и представа да јаше на коњу или се вози у кочијама. Негде верују да сваке вечери умире, а сваког јутра се рађа. Верује се, такође, да ноћу путује од запада према истоку.

Небо се у „Енциклопедијском речнику“ одређује као део универзума - горњи свет. Представљено је као испупчени кров, поклопац, као таваница која покрива земљу. Неки небо схватају као тврду кору са седам набора. На унутрашњи део небеског свода причвршћени су, попут лампе, месец и звезде. Срби верују да је небо камени кров на коме седи Бог на каменом

⁸ Светлана М. Толстој и Љубинка Раденковића, *Енциклопедијски речник словенске митологије* Zepher book World, Београд, 2001.

⁹ Ш. Кулишић, М.П. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, Нолит, Београд, 1970.

престолу. У „Српском митолошком речнику“ указје се да реч *asman* (на санскриту *камен*, а на персијском *стена*) стоји као етимолошка основа за реч Бог.

У народној космогонији небески свод је изоморфан земаљском, или је огледало овог света. Небо је у узајамном односу са „доњим“ светом. Поистовећивано је са рајем или са местом где се налази рај (или и рај и пакао). Пут на небо је стрм и трновит. Тамо где се састављају небо и земља, налази се златна палата сунца.

Небо се изједначава са Богом. На небу се рађају вечити радост и лепота, љубав и пролеће. Небо има способност да се радује и да се љути.

Словенски назив *небо* потиче од латинског *nibus* – облак, на основу чега се закључује да је првобитно небо стајало као ознака за облачно небо спојено са земљом.

Има у словенских народа веровања да је небо двослојно, где је горњи слој сјајан и ведар, на коме се налази Бог, а доњи је облачан, са громовима.

Симболично, Небо је симбол духа.

Земља је, уз воду, ватру и ваздух, основни елеменат универзума. Она је симбол женске полодности и ознака је материнства. Земља је у народном веровању представљена као велика плоча коју на леђима држи бик. Зе земљу као границу људског и хтонског света везана је народна фразеологија која означава приближавање смрти. Земља означава станиште душе покојника. Она је симбол материје.

Звезде су небеска тела која утичу на судбину људи и на земаљске догађаје. У „Енциклопедијском речнику“ забележена је представа по којој су звезде ексерима приковане за небо, или се за њега држе на „ногарима“. Звезде су персонификоване и означавају се као деца (ређе као сестре) сунаца и месеца. Верује се да на небу има онолико звезда колико има и људи. Када се дете роди, пали се звезда на небу, а када човек умре, звезда се угаси. У књизи „Све о симболима“ налазимо да се „њихово значење везује за симболику ноћи и идеју светла које се пробија кроз таму као водиља и помоћ.“¹⁰ Звезда представља наду и изражава супротстављање силама мрака.

Међу звездама истиче се Даница која се у народу означава као сунчева и месечева сестра, а негде и као кћер сунца. Означава се као Вечерњача - када се јавља као вечерња звезда, али као Зорњача - када се јавља као прва јутарња звезда.

Месец је небеско светлило које у народним представама, између осталог, асоцира на загробни свет и супротствља се сунцу – божанству дневне светлости и живота. Негде се верује да је месечева светлост опасна и штетна. Месец (луна) је женски, пасиван принцип „Промене фаза месеца предствљају фазе на овом свету“.¹¹

¹⁰ Ендру Т. Камингс, *Све о симболима*, Народна књига, Алфа, Београд, 2004, стр. 330.

¹¹ *ibid*, стр. 321.

Указивањем на значења која је у словенској митологији и европској традицији имала симболика небеских тела желимо да истакнемо лепезу значења које је неродски дух давао недокучивом и далеком, али увек присутном и важном „свету“ небеских тела.

Пре него кренемо на анализу песама, напомињемо да ћемо, ради лакшег сналажења, песме наводити на основу редног броја, странице и свеске у којој су објављене - онако како их је сам Сергије Димитријевић означавао. Песме у којима су се помињала два небеска тела нисмо двапут наводили, већ смо на једном месту указивали на симболику оба небеска тела.

У песми 10 (стр. 8, књ.1) из циклуса *краљичких песама* посвећених девојкама, пева се како је момка Леђена једном преварило јутро док је љубио Леђенку девојку, па га је „сунце огрејало“. Ова синтагма има дословну ознаку појаве – изгревање сунца и дочекивање дана - али и метафорично значење: момку се десила љубав, топлина и срећа; момка је „огрејало сунце“. Још се једно значење у овој синтагми може наћи – љубав је изашла на видело (сунца), па девојка „учи“ момка како да слободно *прође кроз Леђена града*.

У неколико варијати песме 13а, 13б, 13ц, 13д (стр. 8, 9, књ. 1) говори се да је девојачка мајка у *слунце гледала* па јој је кћи *румена* и *танка*, *висока* и *убава*. Атрибути који су од мајчиног погледа на сунце пренети на кћер говоре да је народни певач *белину*, *руменило* и *висину*, као одреднице лепоте, проширио идеалом сунца које је високо, које даје белило и видело и које је румено и топло. У истом циклусу, у песми 26 (стр. 11, књ. 1) девојка моли момке да јој не прљају пешкир јер нема, поред воде и сапуна да га опере, ни сунце да га осуши. „Момчетија“ јој одговарају:

Вода ти је – бистра суза
Сапун ти је – Беле руке
Сланце ти је – бело лице.

Најпре се „немање“ сунца појављује у поетичкој функцији - да припреми и истакне завршну, снажну поетски слику у чијој основи је архетипска симболка сунца представљеног као људско (девојачко) лице.

Међу песмама за момке, из циклуса *краљичких песама*, у песми 1а (стр. 15, књ. 1) стихом *Петрове врућо слунце* означава се врело летње доба око Петровдана. Овде је сунцу дата „споредна“ поетска функција, будући да је поента песме пребачена на зближавање и наликовање двоје младих: *Оба ћесмо једнолики*.

У песмама за рођаке налази се песма 2 (стр. 31, књ. 1) са стиховима:

Изгрејали три сланца
У таткови дворови.
Нису татко три сланца
Но су татко три сина.

Три „сланца“ у овој строфи са словенском антитезом, и са поистовећењем синова са сунцима, јасно се указују на симболику броја три у европској традицији, али и на призивање у свест словенског бога Триглава који се, нема сумње, из колективно несвесног преместио у вишезначну песничку слику. Мотив са три сунца налазимо и у песми 25 (књ. 3):

*Радуј ми се мајке јунакова
Три ти с`лнца двори огрејаше,
Једно с`лнце девер и девојка,
Друго с`лнце млади младожења,
Треће с`лнце кумак и старојко.*

Очигледно да се ради о сватовској песми где се у метафоричном контексту у лексему сунце утискује симболика и броја три и асоцијација на словенско божанство.

У неколко песама с почетка друге књиге, из циклуса Летњих песама (1а, 1д, 1е, стр. 3, књ. 2) моли се сунце да зађе:

*Зађи сунце не зашло га (1а, 1е)
Зајди, зајди, јарко сунце (1д)*

Народни певач моли сунце да залази, не би ли се уморни жетоци одморили од тешког посла на чорбацијским њивама и посветили се љуби нељубљеној. Ова персонификована слика сунца саговорника честа је у народној поезији, као што је честа клетва које се у две варијанте помиње. Тежину клетве умањује наглашена љубавна порука.

Песме 12а, 12б и 12ц (стр. 6, књ. 2) почињу стихом

Застаја се слунце (сланце)(сунце) на сред небо...

И сунце се зауставља да види „чудо невиђено“, како (у прве две верзије) вредна девојака *три откоса тера*; у трећој варијанти се сунце зауставља, не да гледа „чудо“ већ да, својим застајањем, послужи као песничка паралела за застајање и наслањање момка на девојку. Сличном сликом послужио се Бранко Радичевић када је његов *бели данак* у песми „Враголије“ *вирнуо* кроз липу не би ли боље видео *чудна ваљушкања* момка и девоје *по зеленој трави*.

На претходну, личи песма 8 (стр. 5, књ. 3) (*Постој сланце рано не заоди*), с тим што се овде пева о сестринској љубави која жури да навезе рукав брату који иде у војску.

Једна од ретких балада у збиркама Сергија Димитријевића (24а, 24б; стр. 36, књ. 2) почиње стиховима:

*Људи кажу сунце бригу нема.
Оно има најголему бригу
Оно гради велик манастира... (24а)*

односно,

*...Оно има по четири бриге
Цркву гради на четвора врата... (24б)*

То да сунце има *бригу* и да гради цркву или цркве, јасно говори о представи персонификованог сунца творитеља (божанства). Градња цркве са четвора врата говори о христијанизованој варијанти паганске представе соларног божанства које има атрибуте антропоморфности. У првом делу ове баладе, где доминира хладна, рационална и наративна димензија епског, сунце је представљено са одредницама човека. Међутим, у другом делу песме, када испливавају емоције, уцвелена мајка пореди младожењу на умору и његову младу са сунцем и месецом:

*Шће ми мени слунце без месеца
Шће ми мени снаја без синовца. (24а)*

Чини се да је песник овде, дајући у првом делу сунцу атрибуте људског и божанског, хтео да истакне његову премоћ у просторима човековог духа. Дајући младићу, у другом делу песме, атрибуте сунца, песник је нагласио јачину мајчиног бола и тежину губитка који осећа.

У песмама које смо издвојили види се да се сунце употребљава у песмама где доминира ведро и лепо расположење, топло и светло окружење, где има подстрека, наде, радости и љубави. Оно је принцип живота, напретка и берићета. Оно је божанског порекла. Оно је творевина неба и у свести народа је, и небески чун, и симбол за означавање готово свега што је вредно у људима и што је вредно за људе. Сунце је животни принцип, песонификација људске вертикале.

Иако Сунце као небеско тело припада корпусу звезда, у словенској митологији, народној традицији и народној уметности звезде су самосвојна духовна категорија. У песми 15а (стр. 38, књ. 1), кроз словенску антитезу, пореде се звезде и месец са пчелама, што би требало да укаже на њихову бројност и на издвојеност месеца (матице) као другог елемента у овој метафоричној слици.

У сличној метафоричној представи, у песми 56а (стр. 17, књ. 3) каже се:

*Кићено небо звездама
Шарено поље овцама...*

Ово двоструко скраћено поређење, неба са пољем и звезда са овацама, говори о бројности звезда, али више од свега богатству онога што се да поредити са лепотом на небу. Друга асоцијација може да уведе у

размишљање стални епитет „бело“ стадо, па се, ето, звездама на ноћном небу као трећа, неизговорена паралела, може дати одредница „беле звезде“.

Једна од најлепших и најпознатијих лесковачких лирских песама 1а 1б, 1д (стр. 25, књ. 1) почиње стиховима

*Нишину се дзвезда, Јано мори
Низ ведро небо
Тиј неје дзвезда, Јано мори,
Но је робиња,*

или у варијанти:

*Нишину се дзвезда, нене мори
Из ведро небо...*

Или:

*Нишину се дзвезда
Дзвездано Дан
Под ведро небо...*

У наставку се пева о томе како то није *дзвезда* већ девоја која *Из Турци бега, / у браћу иде*. Народни певач је сликом звезде на ведром небу знатно проширио значењске слојеве ове метафоре. Ведрина неба ознака је и ведрога расположења девојке која је у *робство била* и радости браће којој се враћа. Није ли заправо та *нишнута дзвезда* која се враћа по ведром (мирном) небу наговештај наде и весник ослобођења од вишевековног робовања? Ведро небо је синтагма која се везује за дан, па је ова, песничким елементима бременита звезда на ведром небу нека врста сјајног сунца, можда параленог са оним што доиста сјаји по своду. С друге стране, ова слика може да асоцира и лепоту робиње која засија на ведром небу, лепоту коју није нарушио турски зулум. Није ли ово нека врста оног патриотског бунта, оног наговештаја романтичарског пркоса који је имао основе у народној поезији.

За нас је и овде занимљива балада 27 (стр. 39, књ. 2) где се Марко смеје *дзвезди вечерњи* која му је говорила да има *по јунаки* од њега. У народној епској поезији чести су мотиви где човек разговара са звездама. Овде је звезда употребљена у персонификованој функцији сведитељег, оног који све зна и који пружа пуно обавештење о *Дукатинчету*, снажном, моћном... - у сваком погледу супериорнијем од Марка. *Вечерница дзвезда*, нити упозорава, нити прети. Једноставно, она преноси оно што зна. Она је нека врсте древног радара. Уместо пророка и читача звезда, она саопштава оно што са небеса види, а на шта, са висине одакле осматра и сазнаје, Марка упозорава.

У песми 36 (стр. 44, књ. 2), сличној „Ропству Јанковић Стојана“, снага момка, повратника из војске, исказана је стиховима:

*Из уста му јасна пламен гори,
На чело му јасна дзвезда сија...*

Шта је та *дзвезда*? Да ли је око (да је око биле би две звезде)? Да ли је ознака ведрога, сунчаног чела (неба)? Да ли се његовим повратком да навестити повратак небеског, божанског принципа? Сва би ова питања могла имати потврдне одговоре којима се у словенској традицији слуги смисао. А можда младић неговештава месију? То би хришћанска традиција могла да прихвати као одговор? Или је то обична песничка слика, чији је једини смисао да све те елементе споји у представу начина на који повратак и повратник остављају на укућане.

Небо се као небески знак у Збиркама Сергија Димитријевића самостално употребљава тек у неколико случајева. У песми 13а (стр. 8, књ. 1), помиње се у значењу „ниоткуд“:

*Куде се чуло, видело
Да деце с` небо падају?
Ја не сам с` небо паднула...*

Овај недоређен простор, ово „падање с неба“, конотира једну дозу комике која, због пријемчивости и памтљивости, траје и до данашњег дана (мада се данас каже „пада с Марса“ – небеског тела кога у српском фолклору нема). Ова слика је послужила песнику да, кроз контраст, истакне лепоту девојке коју је мајка родила у сунце гледајући...

Песма 8 (стр. 33, књ. 1) заправо је песма за војника:

*Што ми сјаји међу друма,
Да л` је месец, ја л` је звезда?
Није месец, није звезда,
Но си војник стражу чува,
Стражу чува, песме пева.*

Месец и звезде су народном песнику послужиле да војника на стражи пореди са ноћним небеским телима. Војник је на ноћној стражи на земаљским друмовима којима дефилују туђе војске. И без обзира што војник *песме пева*, није јасно да ли пева песме од задовољства, или пева песме како би одагнао страх. И ма колико страх не приличи војнику, још мање песма приличи ноћној стражи.

Да је небо место где обитавају богови и бића из митологије, говори стих *Да је вила на небу би била...* 21б (стр. 35, књ. 2). То је прилог народног песника из нашег краја тези да је небо обитавалиште свевишњих и вишњих бића с једне, и да је колективна свест словенског живља имала јако упориште у фолклору овог краја.

Пажњу скрећемо на занимљив мотив о суђењу небу:

*Земља небо на суђење звала
Па га бије све ледом и снегом... 54 (стр. 51, књ. 2)*

Овде се, изгледа, однос „снага“ променио. Очекивано би било да небо кажњава земљу и да је бије *ледом* и *снегом* – тварима што са неба долазе. Уколико се не ради о контрасту доведеном до апсурда – о једној анахроној песничкој слици достојној модерних песничких поступака (у шта сумњамо), онда се ова слика може објаснити грешком Олге Ђокић из Грделице, жене од које је песме забележена. Ова персонификована визија неба и земље у скаладу је са митолошком сликом универзума и са поетском функцијом ова два често употребљаван песничка симбола. Први стих, дакле, *Земља небо на суђење зове*, има пуни смисао и у логичком и у поетичком смислу, али се други стих коси са нормалним следом ствари.

Песме 5б и 5ц (стр. 4, књ. 3) су заправо варијанте божићних песама где се пева о крштењу Исуса Христа:

*Ој Јоване Крститељу
Који крсти небо и земљу...5б (стр. 4, књ. 3)*

*Ја не смејем од Јована
Од Јована Крститеља
Он крстија нашу небо
Нашо небо, нашу земљу..5ц (стр. 4, књ. 3)*

Ово је типична хришћанска песма у којој су поетски и митолошки елементи укључени управо кроз симболику неба и земље. Јован Крститељ је крстио, христијанизовано небо – словенски пантеон - земљу, место где живе крштени људи, и земљу у којој је вечно обитавалиште човеково.

У припеву 16 (стр. 24, књ. 3) пева се:

*Славеј пиле на небо,
Војнице, Бранко бре,
Скидај га од небо.*

Славуј птица се често помиње у лирским песмама нашег краја. Каже се да је у гори, у градини, да пева рано... А у овом припеву је на небу. Да ли означава звезду или месец? Да ли означава песму, радост, слободу? То што се војник позива да га скине „од небо“ тешко је протумачити, тим пре што је припев извучен из контекста, па би свако „учитавање“ значења било одвећ слободно и случајно. Небо се овде употребљава у функцији „места вршења радње“, а таква поетска функција неба је већ апострифирана у неколико случајева.

У песми 38ц (стр. 51, књ. 1) девојка поручује Милану:

*Погледај у небо,
Како звезде саме сјајев,
Без јаснога месеца.
Тако сам си мој Милане
Ја сама без тебе...*

Ова љубавна песма о самоћи и чежњи, пореди младића и девојку са месецом и звездама. Да ли намерно, или због невештог песничког израза, тек у песми је нејасно ко се пореди са звездама, а ко са месецом. Без обзира на нејасноће, извесно је да је инсистирање на заједничком присуству звезда и месеца на небу, својеврсан спој ова три симбола и у емпиријском и у симболичком виду.

*Месечино давино
Изгреј мене зарано... 43а*

*Месечино, ој Лад,
Огреј мене за рано... 43б*

У две наведене варијанте (стр. 52, књ. 1) месец се позива да изгрева раније како би се видело да ли се љуби старо или младо. Млад месец је знак са изузетном полисемијом и има, као симболичка и мистичка категорија, широку употребу у обредима, народним веровањима и веома је погодан знак за поетску надградњу. Овде се мотив месечине надграђује мотивом љубави, што има за последицу славу љубав у првом, односно љубавну злобу у другом примеру.

У песми 10 (стр. 6, књ. 2) позива се месец *Да сиђе доле, до доле...* како би посејали конопљу и везали јунаке који неће да ору. Ова персонификована слика месеца који се позива у помоћ, једна је од честих фигура где се, немоћан човек, обраћа за помоћ небеским телима.

У овој збирци сусрели смо са представом младића коме, уместо сунца (види песму 36, књ. 2) *од чело (...) греје месечина*. То је знак да је дете са таквим симболом предодређено *цар да буде*.

То да месец „греје“ стални је епитет у народној књижевности. Међутим, овде је он један од „царских“ предзнака, што се може довести у везу са лунарним принципом присутним у словенској традицији.

Обраћање месечини речима *месечино, царева невесто...* 49 (стр. 48, књ. 2) и њен одговор представљају слављење рада, потребу да месечина *греје* и ноћу *аргатом по пољу*.

Скренимо пажњу на одређење да мсечина „греје“, што је нека врста приближавања месеца сунцу, с једне, али и поистовећивање „грејања“ са „осветљавањем“, с друге стране.

Месец *царева девојака* или *царева невеста* требало би да значи да је он заправо сунчева невеста, а да је сунце владар коме су људи подчињени.

Дијалогом се народни певач послужио у песми 50 (стр. 48, књ. 2). Због лепоте израза, поруке и песничке снаге, песму наводимо целу:

*Месечино, царева девојко,
Заш` не грејеш д`њу како ноћу?
Ја б` грејала д`њу како ноћу
Само немам никога од рода
Само имам бисерно каменче.
Дај му божје очи ко на људи
Па да види дању како ноћу...*

Овде је народни песник надредио човеков вид месечевом виделу, дан ноћи. Занимљиво је да се месечево огелдало назива „бисерно каменче“, а то је, чини нам се, једна од ретких примера да се месечева (и уопште небеска) светлост представљају као „дифузна“, што је астрономија давно доказала. Овде човек поручује Богу да месецу да људске очи како би видео дању онако како види ноћу. Људско и небеско, живо и неживо, ноћно и дневно, лунарно и соларно, директно и посредно (дифузно) – дихотомије су које извиру из ове кратке песме и шире читав спектар различитих значења.

Земља се у збиркама Сергија Димитријевића најређе помиње и готово увек са неким од појмова који су предмет нашег интересовања, па су тако значења овог симбола већ апострофирана. То што је земља најмање употребљаван знак, разумљиво је будући да се бавимо лирским песмама, а ту је земаљски, хтонски принцип најмање присутан. Друга ситуација би била када бисмо акценат ставили на народне приповетке, нарочито на бајке.

Погледом на Збирке народних песма из заоставштине Сергија Димитријевића са становишта симболике небеских тела, покушали смо да укажемо на знакова у којима се, између означеног и означавајућег, простире читав спектар значења, од оних наивних, до оних архетипских што улазе у суштину интелекта модерног човека. Небеска тела, означена са ових неколико појмова, нису код човека из прошлости имала значења која данс имају, нити су имали строго дефинисано одређење. Означено појмовима сунца, месеца, звезда, неба и земље имало је широк спектар и кретало се од примитивног, преко мистичког, алегоријског, персонификованог, метафоричног, емпиријском, метафизичког, поетичког, колективно несвесног итд. Наше је било да укажемо на ширину проблема и изазовне теме. Евидентно је да се и надаље ваља враћати непрегледној лепоти и неисцрпном врелу народне поезије.

**SYMBOLISM OF CELESTIAL BODIES IN FOLK SONGS OF
LESKOVAC REGION FROM COLLECTIONS
OF SERGIJE DIMITRIJEVIĆ**

On the example of Lyric songs of Leskovac region from collections of Sergije Dimitrijević, is pointed on the symbolism of celestial bodies: Sun, Moon, stars, sky and Earth within the context of Slav and Serbian mythology. In the first part is spoken on collecting activity and collections of S. Dimitrijević. In the second is pointed on the determination of above mentioned notions in vocabulars of Slav mythology and in the third, the use of notions of celestial bodies in folk songs is analyzed.